

بررسی عوامل مؤثر بر دینداری و پرورش مسائل معنوی دانش آموزان مدارس ابتدایی شهر نهاوند

راضیه کلهری

دانشجوی کارشناسی ارشد رشته جامعه شناسی آیت الله بروجردی

چکیده

هدف تحقیق بررسی عوامل مؤثر بر دینداری و پرورش مسائل معنوی دانش آموزان مدارس ابتدایی شهر نهاوند می باشد. روش تحقیق نیز از پرسشنامه استفاده شد. انسان شایستگی رسیدن به همه‌ی کمالات الهی را دارد و آفریده شده تا خلیفه‌ی خداوند بر روی زمین شود. برای رسیدن انسان به چنین مقامی نیاز است تا در مسیر دین قدم بردارد و در جهت آن رشد کند. در این راه افراد و گروه‌های مختلفی با انسان همراه هستند و می‌توانند به عنوان راهنما، او را در مسیر دین تربیت کنند و به بالا ببرند یا در مسیر غیر دینی او را از مقصد دورتر کنند. مدرسه یکی از این عوامل است که قرار است در این مقاله نقش آن در تربیت دینی دانش آموزان بررسی شود. جامعه‌ی دینی نیاز به تربیت دینی دارد تا افراد در آن استعدادهایشان را شکوفا سازند. شیوه‌ی تربیتی مدرسه بر شخصیت دانش آموزان بسیار مؤثر است. تربیت در همه‌ی ابعاد اعتقادی، عبادی و اخلاقی با توجه به ابعاد وجودی انسان کار ساده‌ای نیست. لذا لازم است همه‌ی عوامل مؤثر بر تربیت در مدرسه و خارج از آن به طور هماهنگ به تربیت افراد بپردازند. در این نوشتار سعی شده مسئولیت سنگین اجزای مدرسه در برابر تربیت دینی دانش آموزان بیان شود.

کلمات کلیدی: دینداری، مسائل معنوی، دانش آموزان، شهر نهاوند

مقدمه

در دنیای پیچیده امروز هیچکس بی نیاز از تعلیم و تربیت نیست، امروز فعالیت در مدرسه و آموختن، خود بخش عظیمی از زندگی انسان هاست. اگر معلمان با اصول و مبانی و هدف های تعلیم و تربیت، ویژگی های دانش آموزان و نیازهای آنها و روش ها و فنون تدریس آشنایی نداشته باشند، هرگز قادر نیستند به عنوان سازندگان جامعه ایفای نقش کنند. مهم ترین عامل توسعه پرورش ذهنی علمی در یک جامعه نظام آموزشی است. در این نظام از بدو ورود تا آخرین دوره تخصصی، اخلاق علمی، اجتماعی، شیوه برخورد با مسائل و مشکلات به طور مستقیم آموزش داده می شود. تدریس یکی از عناصر اصلی فرآیند آموزش، پرورش است که در کارایی نظام آموزشی نقش موثری دارد. اندیشه ها، برخوردها، روشهای نو و بدیع و خلاق عمدتاً از نظام آموزشی ما مایه می گیرد، تفکر استنباط و استنتاج در تمامی ابعاد زندگی وجود دارد. در سیستم های آموزشی، افراد زیادی مشغول به کارند و فعالیت های آنها بطور مستقیم یا غیر مستقیم در تربیت دانش آموزان و یا دانشجویان مؤثر است اما در این میان، نقش معلمان و اساتید و دانشگاه ها از دیگر افراد بسیار برجسته تر می نماید چنان که بیشتر اوقات را دانش آموزان در مدرسه و دانشجویان در دانشگاه زیر نظر آنها سپری می کنند و عوامل دیگر هم فراهم آورنده زمینه برای فعالیت معلم ها و اساتید می باشد از این رو بسیاری از دانش آموختگان نظام آموزشی سنتی و جدید شکل گیری شخصیت خود را مرهون معلمان خود می دانند یکی از نویسندگان که عمری را به معلمی گذرانده می نویسد: یکی از تحصیل کرده هایی که تحصیلات عالی و دکترای خود را در کشور آلمان به پایان رسانیده بود چندین بار اقرار و اعتراف کرد که همه عقاید دینی او مدیون ارتباط با معلم خود بوده است. زیرا آنچه در فرایند تعلیم و تربیت به معلم انتقال می یابد تنها معلومات و مهارت های معلم نیست بلکه تمام صفات، خلیقات، حالات نفسانی و رفتار ظاهری او نیز به شاگردان منتقل می شود. اهتمام به اخلاق در مدارس غیرممکن نیست اما دشوار است. آموزش اخلاقی اگرچه لازم است ولی کافی نیست. بیشتر به اطاعتی منفی و مطلق می انجامد که در نتیجه فعالیت بدنی دانش آموز در مدرسه است. از نظر برخی دانشمندان، کودک اصول اخلاقی خود را تا سن شش سالگی کسب می کند و لذا آموزش رسمی اخلاق در مدرسه به تنهایی چندان تأثیری در اخلاقی کردن وی نخواهد داشت. در واقع اگر آموزش اخلاقی با زیرساخت های فطری و قلبی آدمی سازگار نباشد، حاصلی جز ریا و نفاق ندارد و به آسانی، تربیت شکل ریایی به خود می گیرد و اخلاق به ضد اخلاق بدل می شود (عزیزی، ۱۴۰۲).

عوامل موثر بر دینداری و پرورش مسائل معنوی دانش آموزان مدارس ابتدایی می تواند شامل عوامل مختلفی باشد. محیط خانواده و نحوه رفتار و تعامل والدین با فرزندان در زمینه های دینی و معنوی، تأثیر بسزایی در شکل گیری نگرش و رفتار دانش آموزان دارد. معلمان و کادر آموزشی مدرسه می توانند با روش های آموزشی مناسب و تلاش در جهت ترویج ارزش های دینی و معنوی، به پرورش این جنبه در دانش آموزان کمک کنند. برنامه های آموزشی و درس هایی که به طور مستقیم یا غیرمستقیم به مسائل دینی و معنوی مرتبط هستند، می توانند در ایجاد آگاهی و توجه دانش آموزان به این موضوعات موثر باشند. فعالیت های گروهی مانند کلاس های دینی، دوره های نمازگزاری گروهی و سایر فعالیت هایی که در محیط مدرسه یا جوامع محلی برگزار می شوند، می توانند به پرورش دینداری و مسائل معنوی دانش آموزان کمک کنند. مدیریت و سیاست های مدرسه در زمینه های دینی و معنوی، می تواند به شکل گیری یک محیط آموزشی مناسب کمک کند که در آن دانش آموزان بتوانند به طور آزادانه و با احساس امنیت، در مسائل دینی و معنوی شرکت کنند. جوامع محلی و مذهبی می توانند با برگزاری جلسات، دوره های و فعالیت هایی که به مسائل دینی و معنوی مرتبط هستند، به پرورش این جنبه در دانش آموزان کمک کنند. رسانه ها و ابزارهای ارتباطی می توانند به عنوان ابزاری برای انتشار اطلاعات و محتوای مرتبط با مسائل دینی و معنوی، به دانش آموزان کمک کنند. فرهنگ و تمدن یک ملیت می تواند به عنوان یک محیط آموزشی غیررسمی، به پرورش دینداری و مسائل معنوی دانش آموزان کمک کند. این عوامل به صورت ترکیبی و هماهنگ با

یکدیگر، می‌توانند در پرورش و تقویت دینداری و مسائل معنوی دانش‌آموزان مدارس ابتدایی نقش بسزایی داشته باشند (رضانی مطلق و همکاران، ۱۴۰۲).

عوامل مؤثر بر دینداری و پرورش مسائل معنوی دانش‌آموزان مدارس ابتدایی را می‌توان در چند دسته اصلی دسته‌بندی کرد:

۱. عوامل خانوادگی:

- نقش والدین و سبک فرزندپروری
- میزان دینداری و تعهد مذهبی خانواده
- الگوها و رفتارهای دینی در خانواده
- جو معنوی و معنویت‌گرایی در خانواده

۲. عوامل آموزشی:

- نقش معلمان و کیفیت تدریس دروس دینی
- برنامه‌های تربیتی و فوق‌برنامه مذهبی در مدرسه
- محیط مدرسه و جو معنوی و دینی حاکم بر آن
- کیفیت مواد آموزشی و محتوای دروس دینی

۳. عوامل اجتماعی و فرهنگی:

- نقش رسانه‌ها و فضای مجازی
- تأثیر گروه‌های همسال و دوستان
- ارزش‌ها و هنجارهای دینی در جامعه
- سنت‌ها و آداب و رسوم مذهبی

۴. عوامل فردی:

- ویژگی‌های شخصیتی و روانی دانش‌آموزان
- علاقه‌مندی و انگیزه فردی برای دینداری
- میزان دانش و آگاهی دینی دانش‌آموزان

- تجربیات معنوی و روحانی دانش‌آموزان

توجه به این عوامل و تقویت هر کدام می‌تواند نقش مؤثری در پرورش مسائل معنوی و افزایش دینداری دانش‌آموزان مدارس ابتدایی داشته باشد (شیخی یالقوز آغاجی و همکاران، ۱۴۰۲).

انتخاب راه‌های پیشنهادی:

راه حلی که برای نقصان یا رفع این مورد به نظرم رسید این بود که در کلاسی که درس می‌خواندم به فعالیت پرداخته و در ساعات بحث و گفتگو یا صحبت‌های دوستانه افکار دوستان را به سمت پژوهش و تفسیر که باعث تفکر و تعقل در آیات گردد و استفاده از نهج البلاغه و حدیث و داستان زندگی علما و خواب‌های روحانی و معنوی آنان و دوستان و سخنان علمای بزرگ کمک بگیرم، تا هم‌کلاسی‌ها با علاقه هم به مسائل درسی پرداخته و هم به رعایت صحیح حجاب بپردازند. مبنای کار من در این زمینه تفکر بوده است که دانش‌آموزان در طول دوران تحصیل یکساله خود روزی یک مطلب را در زندگی پیاده نمایند طولی نخواهد کشید که تمام مسائل دینی مخصوصاً حجاب را عملاً در زندگی خود پیاده نموده، پس با این دیدگاه چند راهحل در نظر گرفته و آنان را آزمودم.

راه‌حلهایی که سبب ایجاد انگیزه خودباوری دینی و رعایت حجاب در بین دوستان گردد.

۱- تفکر و تعقل پیرامون آیات درس عفاف کتاب دین و زندگی در مواقع خارج از ساعات درسی و بحث و گفتگو پیرامون آنچه که تفکر نمودن و بیان نظرات و عقاید خود در گروه هم‌کلاسی‌ها

۲- شرکت در نماز جماع و تشویق دوستان به این امر

۳- خود به عنوان یک الگوی عملی سعی نمودم مواردی که لازم است یک دختر مسلمان رعایت کند، انجام دهم.

۴- نوشتن تحقیق پیرامون مسئله با همکاری دوستان و هم‌کلاسی‌ها و ارسال آنان از طریق مدرسه با همکاری بزرگوارانه مدیر محترم مدرسه به ناحیه و استان.

۵- با کمک مدیر و اولیای دانش‌آموزان نشست پرسش و پاسخ با علماء بزرگ (شفیعی، ۱۴۰۲).

برپایی و برگزاری جلسات ادعیه

- معرفی دوستان به پژوهشگاه معلم استان جهت استفاده آنان از منابع علمی آن پژوهشگاه با کمک کارت عضویت ماردم.

مرحله اول

اجرای آزمایش

ابتدا دانش‌آموزان خود را که ۲۲ نفر بودند و در درس هدیه‌های آسمان گروه‌بندی شده بودند به صورت همان گروه‌ها قرار داده و در ساعات دینی یا پرورشی و یا بیکاری هر گروه پیرامون مسئله حجاب به بحث و گفتگو و بیان نظرات و عقاید گروه پرداخته و در هنگام اذان ظهر در نماز جماعت شرکت مینمودم و دوستان را به این امر تشویق مینمودم و هنگام صحبت بسیار آرام صحبت میکردم

و با ظاهر مرتب و آراسته به مدرسه می‌رفتم و با احترام کامل با دانش آموزان صحبت می‌کردم و همیشه سعی می‌نمودم در مسائل درسی یک قدم از کلاس جلوتر باشم و بتوانم یک الگوی عملی برای همکلاسیهایم باشم.

اجرای عمل انتخاب شده:

همکلاسیهای من در خارج از محیط مدرسه به گونهای که نشانه تمدن غرب می‌پنداشتند بیرون می‌رفتند و افراد انگشت شماری در نماز جماعت مدرسه شرکت می‌نمودند و رفتارها و کلمات نامطلوب را از خود نشان میدادند.

در مرحله بعد:

در کنار روش قبل (مانند تفکر و تعقل در آیات و استفاده از منابع پژوهشگاه استان که قبلاً دوستان را به آن پژوهشگاه جهت تحقیق معرفی نموده بودم و پیاده نمودن روش ایجاد خلاقیت و نوآوری در کلاس و سخنان شیرین و معنوی دبیر دینی و پرورش و ایجاد بحث و گفتگو در هنگامیکه دبیر محترم اجازه میداد و به اقتضای کلاس و حضور فعالتر دوستان گویای نقش دین در زندگی آنان بود.

در مرحله بعد:

هر روز صبح یک آیه یا حدیث پیرامون حجاب بر روی تخته کلاس و قراردادن مسابقه ختم قرآن در بین دوستان و ختم صلوات جهت سلامتی امام زمان (عج) و تسبیح دست دانش آموزان در محیط مدرسه گویای پیشرفت کار در مدرسه بود.

مرحله آخر:

با توجه به محتوای درس دینی که مسائل حجاب و آیات و احادیث درس فعالیت دوستان در کلاس و خارج از کلاس و تشکیل نمایشگاهی با همکاری دبیر محترم دینی و پرورشی نمایشگاه از کارها و خلاقیتهای دوستان که سعی می‌نمودم منابع علمی را برای آنان معرفی کنم و یا برایشان منابع را تهیه نموده و در اختیارشان بگذارم و نشست پرسش و پاسخ با علماء که به همت مدیر محترم آموزشگاه انجام گرفت با دوستان به بحث و گفتگو می‌پرداختیم. گفتگوی دوستان گویای این بود که فعالیتهای انجام شده در این زمینه مؤثر بوده است، مدیر محترم مدرسه و دبیر دینی و پرورشی نیز در صحبت‌هایشان از این وضع اظهار رضایت می‌کردند، و دوستان در رفتارهای ظاهری و رعایت حجاب خود با تفکر و عمل برخورد می‌نمودند و شوق بسیاری برای انجام فرائض از خود نشان میدادند و ظاهر آنان بسیار متین و باوقار بود (جاذبگی درمیان و همکاران، ۱۴۰۲).

گرچه از رفتارها و اظهار نظرهای همکلاسیها و مدیر و معلمان محترم پیدا بود که تغییر و تحول در رفتارهای ظاهری و خودباوری دینی بوجود آمده است، برای اینکه دقیقاً مشخص شود که روشهای بکار گرفته شده مؤثر بوده است یا نه تصمیم گرفتم درباره آنچه انجام داده‌ام اطلاعات عینی و موثق جمع آوری کنم.

در گفتگویی با معلمان و مدیر مدرسه راههایی را برای مطلع شدن از نتایج کار پیشبینی کردیم.

از آن جمله بود:

۱ - نظر خواهی کتبی از همکلاسیها درباره موضوع

۲- نظرخواهی شفاهی در جلسه بحث و گفتگو از والدین و شورای دانش آموزی درباره روشهای بکار گرفته شده.

۳- نظرخواهی مشاورین اهل فن درباره نمونه هایی از گزارشها و روش بکار گرفته شده.

۴- مقایسه رفتارهای ظاهری و پایبندی به حجاب پیش از آموزش و پس از آموزش (احمدی امیرآبادی و همکاران، ۱۴۰۳).

شواهد جمع آوری شده در این مرحله نشان داد که راههای پیشنهادی مناسب بودند و همکلاسی ها از روشها اظهار رضایت میکردند. رفتارهای ظاهری و نمرات درس دینی هم نشان دهنده این واقعیت بود.

از بررسی میانگین نمرات و فعالیتهای معنوی همکلاسی ها در مراحل پس از انجام طرح به انجام فرائض رغبت بسیار داشته و میانگین نمرات درس دینی از نمرات قبل از طرح بیشتر بوده است. جهت دستیابی به اطلاعات عینی موثق در روشهای بکار گرفته شده پس از نظر خواهی کتبی از همکلاسیهایم درباره اجرای طرح نتایج ذیل بدست آمد.

جمع آوری داده ها:

جمعآوری دادهها میتوانست از دو طرق مصاحبه و پرسشنامه صورت گیرد ولی روش پرسشنامه مطلوبتر به نظر میرسد. در این پیرش نامه اسامی افراد خواسته نشده، ولی افراد میتوانستند در پایان نظرات و پیشنهادهای خود را بدهند. در روش مصاحبه، ممکن بود فرد مصاحبه شونده پاسخهای درست ندهد و با توجه به عامل زمان این روش خودبخود منتفی شود.

تجزیه و تحلیل درصدها:

الف) با بررسی دقیق پرسشنامه ها و محاسبه هر امتیاز حاصل گردید که بالاترین امتیاز مربوط به:

-تشویق و تقدیر از دانش آموزان

-اعتقاد به خدا در حل مشکلات زندگی

-توسل به اولیاء خدا برای حل مشکلات

-حضرت فاطمه (س) بهترین الگوی عملی

-حساب و کتاب اعمال در آخرت

-مقید به رعایت حجاب

-بالا بودن درجه خداشناسی با رعایت مسائل دینی

-بازداری نماز از اعمال نادرست و گناه

-اسلام بیان کننده احکام اساسی برای سعادت بشر است.

نتایج:

از آنچه گذشت میتوان به نتایج زیر اشاره نمود.

با اجرای این روش ها:

- دانش آموزان به رعایت مسائل اعتقادی علاقه مند شدند و نشاط و شوق آموختن و عمل نمودن به آنها بالا رفته است.
- اکثر همکلاسیها در انجام فعالیتهای مذهبی فعال شدند.
- اکثر دانش آموزان در درس دینی فعال شدند.
- خود پنداره دانش آموزان درباره رعایت حجاب دگرگون شد و اکثر همکلاسیها به خودباوری رسیدند که انجام فرائض دینی دست و پاگیر نخواهد بود، بلکه لذت بخش هم هست.
- مشارکت در مابین همکلاسیها و مسئولین مدرسه افزایش یافت.
- این شکل کار زمینههای رشد اجتماعی-مذهبی همکلاسیها را افزایش داد.
- عادت به مطالعه و پژوهش و تحقیق بیش از پیش در میان همکلاسیها گسترش یافت.
- علاوه بر علاقه به درس دینی و رعایت مسائل مربوط به حجاب نشاط و شوق عمل نمودن به باورهای دینی، با مهارت سخنرانی بسیاری از همکلاسیها و شرکت در مسابقات مختلف فرهنگی تربیتی آنان بیشتر شد

نتیجه گیری

در نهایت به این نتیجه دست یافتیم که موارد زیر نقش موثری دارند:

۱. تربیت اسلامی: یکی از عوامل مهم در پرورش مسائل معنوی دانش آموزان مدارس ابتدایی، تربیت اسلامی است. ارتباط با اعتقادات و اصول دینی، می تواند به دانش آموزان کمک کند تا ارزش های معنوی را درک کنند و به آنها عمل کنند.
۲. تربیت اخلاقی: تربیت اخلاقی نیز یک عامل مهم در پرورش مسائل معنوی دانش آموزان مدارس ابتدایی است. آموزش اخلاقی و ارزشی به دانش آموزان، می تواند آنها را به اندیشیدن درباره مسائل معنوی و اهمیت آنها ترغیب کند.
۳. محیط خانواده: محیط خانواده نیز می تواند بر دینداری و پرورش مسائل معنوی دانش آموزان مدارس ابتدایی تأثیرگذار باشد. ارتباط و ارزش های معنوی که در خانواده تربیت می شود، می تواند به دانش آموزان کمک کند تا این مسائل را درک کنند و ارزش بیشتری به آنها بدهند.
۴. تربیت معلمان: نقش معلمان نیز در پرورش مسائل معنوی دانش آموزان بسیار مهم است. معلمان با داشتن دانش و انگیزه مناسب، می توانند به دانش آموزان کمک کنند تا به مسائل معنوی بیشتری فکر کنند و آنها را در این زمینه راهنمایی کنند.
۵. محیط مدرسه: محیط مدرسه نیز می تواند بر دینداری و پرورش مسائل معنوی دانش آموزان تأثیرگذار باشد. فضای مدرسه و ارزش هایی که در آن ارسال می شود، می تواند به دانش آموزان کمک کند تا این مسائل را درک کنند و از آنها بهره مند شوند.

منابع

8

رمضانی مطلق، روح اله و زینلی، آسیه و رحیمی اصل، فاطمه و بن زاده، راضیه، ۱۴۰۲، عوامل موثر بر تربیت دینی دانش آموزان در مدارس، اولین همایش بین المللی جامعه شناسی، علوم اجتماعی و آموزش و پرورش با رویکرد نگاهی به آینده، بوشهر.

شفیعی، منصور، ۱۴۰۲، واکاوی عوامل موثر در تقویت ارزش های دینی دانش آموزان، کنفرانس بین المللی علوم انسانی، علوم آموزشی، حقوق و علوم اجتماعی.

احمدی امیرآبادی، امیرحسین و رحیمی، مهدی و امیری، بنیامین و کریمی، ابوالفضل، ۱۴۰۳، تاثیر استفاده از رویکردهای آموزشی مبتنی بر ارزش های دینی بر عملکرد و رضایت دانش آموزان، شانزدهمین کنفرانس بین المللی پژوهش های مدیریت و علوم انسانی در ایران، تهران.

شیخی یالقوز آغاجی، مجتبی و شیخی یالقوز آغاجی، عرفان و بابائی، محمد، ۱۴۰۲، نقش ارزش های دینی در تقویت همبستگی و همکاری دانش آموزان، اولین کنفرانس بین المللی پژوهش های مدیریت، تعلیم و تربیت در آموزش و پرورش، تهران.

جاجنگی درمیان، عبدالرحیم و قزل سفلو، مجتبی و ملک محمودی، معصومه، ۱۴۰۲، نقش مدرسه و معلم در انتقال ارزش های اصیل اخلاقی، دینی و ارزشی به دانش آموزان، پنجمین همایش ملی پژوهش های حرفه ای در روانشناسی و مشاوره با رویکرد از نگاه معلم.

عزیزی، حسن، ۱۴۰۲، بررسی جوانب اثرگذاری ارزش های دینی و معنوی بر عملکرد تحصیلی دانش آموزان، اولین همایش بین المللی معلمان برتر و مدارس پیشرو در هزاره سوم، بوشهر.